

MODERSMÅLET I, PROVET I TEXTKOMPETENS 12.2.2018 BESKRIVNING AV GODA SVAR

Examensämnets censorsmöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar som gäller innehållet i ett gott svar. Övrigt som bör beaktas vid bedömningen har beskrivits i de bedömningskriterier som ingår i studentexamensnämndens föreskrifter för provet i modersmålet.

https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/sv_foreskrifter_modersmalet.pdf

Uppgift 1

Anna-Lena Laurén tar i sin kolumn upp en rad exempel på tvivelaktiga påståenden och argumenterar via dem för att det finns historiska fakta som vi inte borde ifrågasätta. Ett gott svar visar hur Laurén för fram sin egen ståndpunkt framför allt genom att ifrågasätta de konkreta exempel som hon tar upp. Analysen kan bygga på grundläggande begrepp i argumentation, t.ex. premiss, tes, argument (för och emot) och överlag på hur Laurén för fram sin ståndpunkt. Analysen kan även ta fasta på tillförlitlighet och olika retoriska och stilistiska medel som Laurén använder i kolumnen, förutsatt att fokus ligger på exemplifiering och argumentation.

Tesen i texten är i princip tanken om att det är viktigt att det finns en gemensam övertygelse om vad som är sant, förnuftigt och rimligt. Allt ska tåla kritisk granskning, men vi borde samtidigt inte ifrågasätta *vissa grundläggande sakförhållanden*, d.v.s. beprövade fakta om saker och ting. **Laurén argumenterar för sin ståndpunkt genom att hävda att motståndarlägrets påståenden (de exempel som tas upp) saknar argument.**

I början av texten ger Laurén **två exempel** på tvivelaktiga påståenden och vad man kunde kalla faktaresistens. En läsare har bett Laurén bevisa hur hon kommit fram till att Ryssland har rustat upp. En annan person – en aktivist från Moskva – vill att Laurén ska förklara enligt vilka källor hon anser Ivan den förskräcklige vara känd för sin grymhet och inte en person man borde resa statyer över. Laurén delar inte de två personernas åsikter.

Med de här exemplen vill Laurén visa att det finns personer som vänder bort uppmärksamheten från det faktum att det finns historiska fakta vars existens vi inte borde lägga tid på att dividera om. Laurén konstaterar att många debattörer använder en variant av samma teknik: de bestrider inte att en händelse har ägt rum utan relativiserar den i stället till oigenkännlighet. Laurén menar att den här typens personer och debattörer vill få alla andra att gräva ner sig i små detaljer för att bevisa sådant som sedan länge är klarlagt.

Exempel som man kan lyfta fram i sin analys är bl.a. följande:

- mejl och frågor som Anna-Lena Laurén fått
- möten med människor (t.ex. aktivisten i Moskva)
- frågor, påståenden och handlingar som saknar grund (statyn över Ivan den förskräcklige)
- påståenden om olika slags historiska händelser (Ivan den förskräckliges massaker 1570, skotten i Mainila, andra krigshändelser)

Förutom att Anna-Lena Laurén använder exemplen som argument för sin tes, har de funktionen att **konkretisera och åskådliggöra** hennes resonemang. Exempelen stöder argumentationen och gör det lättare för läsaren att **ta till sig, känna igen och förstå** innebörden i resonemanget. Laurén poängterar via exemplen att det behövs kunskap, bakgrundsinformation, teorier och fakta; att det öppna samtalet förutsätter en gemensam uppfattning om det rimliga.

Det är bra om examinandan märker att Lauren återknyter till rubriken där det står att ett öppet samtal förutsätter en gemensam uppfattning om det rimliga och exemplifierar med att varje historiskt skeende ska genomlysas (Allt ska tåla en granskning). Man kan konstatera att de exempel som Laurén tar upp inte tål en kritisk granskning (det måste finnas övertygande argument för ett påstående). Hon hänvisar till **den vetenskapliga kutymen som auktoritet**.

Den gemensamma uppfattningen om det rimliga, som Laurén för fram i sin kolumn, förutsätter kritisk granskning och källkritik. Laurén konstaterar att källor ska redovisas i texter och syftet är att den som läser texten enkelt ska kunna hitta samma källa och kontrollera att det som skrivits faktiskt stämmer. Då man påstår något gäller det att vara tydlig med hänvisningar till forskning. Här finns en kritik som är riktad mot de tvivelaktiga påståenden som Laurén behandlar tidigare i kolumnen. I en observant och insiktsfull läsning av kolumnen kan det framgå att fakta inte alltid är entydiga och att källor och exempel kan stå emot varandra.

1–2 poäng:

Examinanden lyfter fram enstaka konkreta exempel men kopplingen till argumentationen och innehållet i kolumnen är svag. Examinanden behandlar exemplen på ett ytligt plan och observerar inte tesen i kolumnen. Svaret är refererande till sin karaktär.

3–4 poäng:

Examinanden har observerat och ringat in tesen i kolumnen. Examinanden visar att hen har förstått vad Laurén är ute efter i sin kolumn. De centrala exemplen (personerna som påstår olika saker eller händelserna som nämns) finns med i svaret. I svaret framgår hur Laurén använder exemplen i sin argumentation.

5–6 poäng:

Examinanden hittar flera exempel och kopplar dem skickligt till argumentationen och tesen. Svaret visar också att exemplen används för att nå en effekt och övertala läsaren. Examinanden förknippar exemplen med funktioner (t.ex. övertyga, konkretisera, åskådliggöra, ifrågasätta, bevisa) och läser dem i ljuset av textens tes, syfte och i bästa fall kontext.

Uppgift 2

Mårten Westö ger i förordet till boken *Eremenko: berättelsen om en fotbollsfamilj* en sammanfattning av vad boken handlar om och varför ämnet för boken är intressant. Förordets funktion är att väcka intresse och det fungerar samtidigt som ett slags argumentation där Westö försöker övertala läsaren att läsa boken. Frågan om hur Westö går till väga för att väcka läsarens intresse kan bl.a. analyseras genom val av ämne, innehåll, perspektiv, uttryckssätt och andra språkliga medel i förordet. Boken kan karaktäriseras som en faktabok.

Val av ämne, innehåll och perspektiv i förordet:

- ämnet (fotboll, de framgångsrika bröderna, familjen Eremenko) som säkert intresserar en del läsare
- löftet om en annorlunda fotbollsbok (den inledande anekdoten: fotbollsspelare brukar inte säga något, men i den här boken säger de)
- löften om att läsaren kommer att få veta allt möjligt (spännande saker om fotbollsspelare och fotbollsvärlden, mer om hela familjen Eremenko, mer om hur en fotbollsfamilj fungerar, hur det var att flytta till Finland och Jakobstad från Sovjetunionen, detaljer om fotboll, t.ex. hur grenen utvecklats under de senaste decennierna)
- kopplingen till andra aktuella samhällsrelaterade teman (invandring, korruption, pengar och makt)
- betoningen av författarens långa erfarenhet och sakkunskap (en tillförlitlig och faktabaserad text lockar till läsning)
- presentationen av innehållet som en berättelse eller framgångssaga (berättelseformen lockar till läsning, folk är i allmänhet intresserade av framgångssagor, familjen beskrivs som exceptionell)
- betoningen av att ämnet är intressant och värt att ta del av (alla familjemedlemmar har varit framgångsrika, familjen är en del av Finlands fotbollshistoria o.s.v.)
- den emotionella och existentiellt färgade avslutningen (fotboll, livet, Gud)
- den breda målgruppen (t.ex. läsare som är intresserade av fotboll, läsare som är intresserade av bröderna Eremenko eller hela familjen Eremenko, läsare i olika åldrar och läsare som kanske inte har så mycket erfarenhet av fotboll).

Val av uttryckssätt och andra språkliga medel i förordet:

- jag-perspektivet (texten blir personligare, författaren tar kontakt med läsaren)
- konkreta och åskådliggörande exempel (anekdoter, namn, händelser)
- positiva ordval och uttryck (för att beskriva den ovanliga familjen)
- anekdoter (som t.ex. visar att fotbollsvärlden är ganska sluten eller att fotboll handlar om livet)
- lättillgänglig stil (t.ex. löftet om att skriva utan nördig fotbollsjargong)
- berättelseformen (ämnet för boken presenteras som en berättelse)
- vädjan till läsarens känslor och förnuft (löften om fakta och olika sorters upplevelser)
- frågor om fotbollsspelare (Vilka drömmar har fotbollsspelare? Vad är det som driver dem?)

- frågor om en fotbollsfamilj (Hur kombinerar man vardagen med intensiv träning från unga år? Vilken roll har mamman, elitgymnasten Nelia Eremenko?)
- frågor om fotboll (Hur har sporten utvecklats under fyra decennier?)
- frågor om livet i Sovjetunionen, Finland och Jakobstad.

Ett gott svar behöver inte tangera alla de olika medlen som används i förordet. Huvudsaken är att svaret visar hur författaren på olika sätt försöker väcka läsarens intresse och övertyga läsaren om att boken är värd att läsa.

1–2 poäng:

Svaret innehåller enstaka iakttagelser om hur ämnet för boken presenteras, vinklas och görs intressant för läsaren. Svaret har karaktären av en uppräkningslista.

3–4 poäng:

Examinanden räknar upp flera olika drag som har en intresseväckande funktion i texten och klassificerar iakttagelserna på ett ändamålsenligt sätt. För 4 poäng krävs att iakttagelserna är ändamålsenligt grupperade och relateras till en målgrupp eller kontext.

5–6 poäng:

Examinanden inser att förordet är fullspäckat med olika medel och knep som används för att väcka läsarens intresse, öppna olika perspektiv och vidga ämnet för boken. Examinanden lägger t.ex. märke till att historien om familjen Eremenko presenteras som en berättelse eller att boken har en förhållandevis bred målgrupp (den handlar om mycket mer än bara fotboll).

Uppgift 3

I ett gott svar fäster examinandens uppmärksamhet vid frågor som: Vad innehåller och omfattar miljön? Hur är miljön uppbyggd? Och hur kan miljön kontextualiseras? I ett gott svar utvecklar examinandens också slutsatser och tolkningar om miljöns betydelser i romanutdraget.

Händelserna i utdraget anknyter till livet i en ordinär landsbygdsmiljö. Konkreta miljömarkörer är bl.a. fyllbultarna som härjar, kylskåpet som surrar och grannens tupp som gal. En del detaljer vittnar om anspråkslösa och fattiga förhållanden, t.ex. drömmen om finländsk deodorant och Imperial Leather-tvål. Den sociala miljön är vardaglig och anspråkslös.

Den konkreta miljöbeskrivningen i utdraget byggs upp av detaljer och vidgas an efter i texten. Genom tids- och platsangivelsen i början av kapitlet ("1992. Västra Estland") förknippas miljön och tiden i en specifik kontext. Miljöbeskrivningen inleds i Aliides kammare och kök och vidgas till att omfatta aspekter av gården och byn med dess invånare. Via radionyheter och informationen om presidentvalet vidgas miljön i princip till att tangera hela landet.

Aliides hus är den centrala platsen för händelserna i romanutdraget. Det finns en spänning mellan interiören (kammaren, köket) och exteriören (gården) i texten. Gården beskrivs genom dunkla och gåtfulla detaljer, t.ex. regnet, mörkret och ljusfenomenen vid björken. Ett människoförmått knyte har uppenbarat sig ute på gården.

Inomhus är stämningen annorlunda. Aliide eldar i spisen och lyssnar på radio. Hallon och tomater väntar på konservering. Stämningen kunde vara rofylld om inte en fluga irriterade Aliide. Flugan leder Aliide till fönstret där hon ser gården och det skumma knytet. Gårdsvyn får henne att dra sig till minnes saker som har med byn och byborna att göra. Hon tänker på åldringarna och huliganerna någonstans där ute. Landet har nyligen blivit självständigt, men rikshändelserna känns avlägsna.

Aliide känner av den obehagliga stämningen och händelserna utanför även om hon försöker hålla gardinerna stängda och fönstret rent. Fönstret, som den köttsgugna flugan smutsat med sina prickar, framstår som en gräns mellan interiören och världen utanför. Man kan utgående från miljöbeskrivningen också dra slutsatser om djupare betydelser och t.ex. påstå att smuts och renhet – utrensning – verkar vara ett centralt motiv i Sofi Oksanens roman.

En analys av miljön i den mångfacetterade texten kan t.ex. bygga på följande iakttagelser och tolkningar:

- Miljön är vardaglig och anspråkslös, en miljö för vanliga människor.
- Miljön är lokaliserad rätt exakt i tid och rum.
- Skeendet utspelas huvudsakligen inomhus och genom ett fönster som vetter ut.
- Utomhusmiljön är omfattande (gården–byn–Estland år 1992).
- Det finns en spänning mellan interiören och exteriören: utomhus är det skrämmande, obehagligt, inomhus tryggt och vardagsnära (förutom flugan).
- Ett fönster skiljer åt interiören och exteriören. Glasrutan är smutsig på insidan och på utsidan kletig av fuktigt gräs.
- Det är möjligt att se samband mellan miljön, tematiken och titeln på boken.

1–2 poäng:

I ett svar på 1 poäng visar examinandem att hen förstått vad som menas med begreppet miljö, även om miljön behandlas rätt konkret och snävt. Svaret innehåller enstaka ytliga iakttagelser närmast om inomhusmiljön. I ett svar på 2 poäng tangeras både inom- och utomhusmiljöerna och svaret innehåller några relevanta iakttagelser om miljön.

3–4 poäng:

Ett svar på 3 poäng innehåller flera relevanta iakttagelser om miljön. I svaret beskrivs detaljer i både inom- och utomhusmiljön, och även slutsatser förs fram. I ett svar på 4 poäng är iakttagelserna om den sociala miljön implicita eller oklara. I ett svar på 4 poäng diskuterar examinandem den sociala miljön. Examinanden för fram betydelsebärande detaljer både inomhus och utomhus, grupperar sina iakttagelser och drar slutsatser.

5–6 poäng:

Examinanden analyserar miljön mångsidigt och insiktsfullt. Iakttagelserna bildar en syntes. Iakttagelser om detaljer och större strukturer i miljön leder till tolkningar och slutsatser. I bästa fall ger svaret också antydningar om tematiska aspekter i romanutdraget. I svaret tolkar examinandem texten och drar slutsatser utgående från den.

Uppgift 4

I uppgiften förutsätts examinanden analysera den bearbetade lättlästa texten i ljuset av originalversionen av Jonas Jonassons *Hundraåringen som klev ut genom fönstret och försvann*. Målet är att kunna sammanställa de för en lättläst text typiska dragen och ge träffande exempel på hur den lättlästa versionen bearbetats. Bakgrundsinformationen som ges i uppgiften ger en vink om målgruppen för och syftet med lättlästa böcker. Lättläst handlar om demokrati och tillgänglighet och lättläst gör litteratur tillgänglig för en bredare målgrupp.

I ett gott svar pekar examinanden på de bearbetningar som gjorts i den lättlästa versionen. De mest uppenbara redigeringarna syns i utformningen av texten, rad- och styckebyggnaden och i den förkortade meningsbyggnaden. En förtjänst är ifall examinanden observerar vilka språkliga förändringar som gjorts för att förenkla läsningen och förståelsen av den lättlästa texten. Eftersom uppgiften fokuserar på språket är det en klar förtjänst om examinanden kan hantera de centrala begreppen för en språklig analys.

Bearbetningar som gäller ordval:

- användning av bekanta, allmänna, konkreta ord och begrepp
- krångliga eller ironiska formuleringar och längre förklaringar saknas (original: *besvär; måtte; traktens stolta medeltidskyrka; Allan lade sig inte i andras göranden och låtanden; rabatten* – lättläst: *blomrabatten*)
- avsaknad av "inte" (original: *Han bar brun kavaj till bruna byxor och på fötterna ett par bruna innetofflor. Han var inte något modelejon, men det är man sällan i den åldern* – lättläst: *Han var klädd i brun kavaj, bruna byxor och på fötterna hade han ett par bruna innetofflor; Allan lade sig inte i andras göranden och låtanden*)
- förenkling av uttryck, t.ex. genom parafraaser (original: *Och så sa han till sig själv att dö fick han göra någon annan gång, någon annanstans.* – lättläst: *Han hade bestämt sig för att rymma från äldreboendet och aldrig mer komma tillbaka.*)
- explicita formuleringar (original: *eftersom karlar i övermogen ålder sällan når längre än till skorna när de kissar* – *eftersom äldre karlar sällan når [...]*).

Bearbetningar som gäller utseende och struktur:

- korta stycken och korta rader (lätt att överblicka)
- luftig ombrytning, större typsnitt, styckemarkeringen görs med jämn marginal till vänster, tydliga mellanrum mellan stycken, avstavningar saknas
- innehållsmässigt är texten strukturerad i klara avsnitt och korta styckehelheter
- layouten är enkel och klar, med så få störande element som möjligt. T.ex. inleds kapitlet i originalversionen med de tre första orden skrivna med versaler (*ALLAN KARLSSON STOD*) och det kursiverade *Det* saknas i den omarbetade versionen.

Bearbetningar som gäller meningsbyggnad och satskonstruktion:

- textbindning: tema-remå, den redan kända informationen presenteras först, sedan presenteras det nya
- avsaknad av parenteser
- förkortade meningar och satser (huvudsakligen huvudsatser)
- avsaknad av eller väldigt få krångliga satskonstruktioner
- en sak per mening
- konkret och funktionell text
- avsaknad av krångliga grammatiska konstruktioner
- avsaknad av retoriska frågor
- syftningarna är väldigt tydliga i den lättlästa versionen.

Texten som helhet:

- Först presenteras bakgrunden, sedan handlingen.
- Den information som i originalversionen ges i rubriken finns i den lättlästa versionen inbakad i texten. Rubriken i den lättlästa versionen beskriver innehållet i kapitlet.
- Förenkling och komprimering av innehållet har gjorts genom att t.ex. bipersoner strukits i den lättlästa versionen (t.ex. *Henning Algotsson*).
- Tidshopp förekommer också i den bearbetade versionen men huvudhandlingen är lineär.
- Inslag av samhälle och miljö har strukits (t.ex. *Malmköpings resecentrum*).
- Det ges tilläggsinformation (lättläst: *Himalaya, världens högsta bergskedja*).
- Längden på texten: den lättlästa texten är kortare än originalet men båda utdragen är två sidor långa och redigeringen av längden har gjorts främst med tanke på textkvaliteten.
- De texttypiska dragen har bevarats i den bearbetade versionen.

1–2 poäng:

Examinanden har observerat utseendemässiga och andra uppenbara skillnader mellan de två texterna. Iakttagelserna är konkreta och osystematiska. Svaret har karaktären av en uppräknin

3–4 poäng:

Examinanden har observerat och grupperat skillnader på olika nivåer i texterna. I ett svar för 4 poäng bör iakttagelserna vara tydligt grupperade. För 4 poäng bör examinanden ha hittat beröringspunkter mellan texterna och försökt abstrahera några medel som använts vid bearbetningen av texten samt ha relaterat medlen till målgruppen.

5–6 poäng:

Examinanden lyfter fram exempel på hur texten bearbetats och kan gruppera och benämna olika slag av redigeringar ändamålsenligt. Svaret fokuserar på förändringar som är centrala med tanke på målgruppen. Svaret innehåller också iakttagelser om detaljer och nyanser. Svaret ger en allmän uppfattning om hur texter bearbetas för lättläst format med tanke på målgruppen.

Uppgift 5

Uppgiften går ut på att visa hur flerstämmighet, d.v.s. olika röster kommer till uttryck i Janne Wass ledartext *Att ideologisera*. Ett gott svar är tydligt fokuserat på olika röster, personer, grupperingar och konstellationer i texten. Examinanden förväntas å ena sidan ringa in de olika rösterna som kommer till tals i texten och å andra sidan förstå hur och i vilket syfte rösterna används i argumentationen.

Ledartexten tar avstamp i en kolumn som YLE:s Morgon-tv:s programledare Sanna Ukkola skrivit. Ukkola är bekymrad över att skolan håller på att "ideologiseras". Hon har reagerat på två saker: för det första att alla skolelever i Finland ska tilldelas den nigerianska författaren Chimamanda Ngozi Adichies pamflett *Alla borde vara feminister* (2014) och för det andra att Helsingfors stadsfullmäktige beslutat om att införa en s.k. "vegandag" i alla skolor i Helsingfors. Bakom initiativet står De grönas fullmäktigeledamot Leo Stranius. Sanna Ukkola är bekymrad och tycker att de här två exemplen vittnar om att skolan håller på att "ideologiseras".

Ledartexten kan läsas som en kritik mot Sanna Ukkolas åsikter, men också en kritik av Ukkolas argumentation. Samtidigt riktar Wass sin kritik mot vad man kunde kalla sannfinländska och högerpopulistiska åsikter. Wass konstaterar att Sanna Ukkola skriver om skolan som om den vore ett slags ideologifri zon. Enligt Wass är Ukkola blind för att skolan är laddad med ideologier som kommer till uttryck i heteronormativitet, köttätande, kristendom och nationalism ("självklara naturlagar" enligt Ukkola och Appelsin, menar Wass).

Man kan urskilja följande personers röster i ledartexten:

- Janne Wass (ledarskribenten själv, chefredaktör för vänstertidskriften *Ny Tid*, tycker att feminism och veganism är okej)
- Sanna Ukkola (YLE:s Morgon-tv:s programledare, bloggare, kolumnist, sannfinländska värderingar)
- Ulla Appelsin (Ilta-Sanomats chefredaktör, sannfinländska värderingar)
- Chimamanda Ngozi Adichies (nigeriansk författare, feministiska värderingar)
- Leo Stranius (De grönas fullmäktigeledamot, för vegandag i skolan)

Förutom enskilda personer kan man också skönja olika grupperingar och instanser i ledartexten, t.ex. Helsingfors stadsfullmäktige, De gröna, Ilta-Sanomat, *Ny Tid*, Yle, Sannfinländarna och högerpopulisterna. Ett gott svar förutsätter inte att examinanden känner till alla de ideologiska aspekterna i kolumnen, t.ex. det faktum att *Ny Tid* är en vänsterinriktad tidskrift.

Bakom rösterna och grupperingarna i ledartexten kan man skönja två läger mellan vilka kampen står: Janne Wass, *Ny Tid*, vänster, gröna och feminister mot sannfinländare och högerpopulister. Wass använder sig av de olika exemplen och rösterna för att ifrågasätta motståndarlagrets åsikter. Han kritiserar, bryter ner argument och tar på sätt och vis luften ur motståndarnas påståenden. Ett gott svar visar på hur Janne Wass lyfter fram, kritiserar och håller med om olika röster för att föra fram sin ståndpunkt.

1–2 poäng:

Examinanden lyfter fram några enskilda röster i ledartexten och förknippar eventuellt dem med attribut som Ilta-Sanomat eller sannfinländare. Rösterna behandlas på ett ytligt plan. I svaret framgår att examinanden förstår vad begreppet flerstämmighet innebär.

3–4 poäng:

Examinanden identifierar de centrala rösterna i ledartexten och kan gruppera dem i förhållande till varandra. Examinanden har identifierat rösternas ideologiska ståndpunkter och kan skönja vissa ideologiska konflikter i kolumnen och inser vilken roll ledarskribenten själv spelar i texten. För 4 poäng ska examinanden ha lyft fram syftet med ledartexten.

5–6 poäng:

Examinanden har analyserat ledartexten så grundligt att de olika rösternas funktioner i texten framträder. Examinanden ringar in de olika lägren och förstår både vad och hur Janne Wass kritiserar i sin text. Svaret visar att rösterna i kolumnen ger uttryck för ideologiska ståndpunkter. Syftet med ledartexten analyseras klart och mångsidigt.